

O PENSAMENTO DE PLÁCIDO R. CASTRO SOBRE A TRADUCCIÓN

Castro del Río, Plácido R. 2002. *Unha escolma xornalística*. Sada-A Coruña: Edicións do Castro. Selección e prólogo de Xulio Ríos.

Acaba de saír do prelo unha moi suxestiva selección de artigos, difundidos orixinalmente en diferentes xornais, que procura pór a disposición dos lectores, gracias ó dilixente labor de Xulio Ríos, director do Igadi (*Instituto Galego de Análise e Documentación Internacional*), datos de primeira man suficientes para recoñecer o perfil poliédrico de Plácido R. Castro a través da súa heteroxénea actividade intelectual e política. Verdadeiro dinamizador da Fundación que leva o nome do persoeiro, así como autor da única biografía del existente ata agora –publicada pola editorial Ir Indo, na súa colección *Galegos na Historia*–, Xulio Ríos explica no oportuno escrito introdutorio que serve de presentación ós textos reproducidos na obra, canto á súa extensión de entidade suficiente, cómo Plácido R. Castro continúa a ser, de modo inxusto, un “gran descoñecido” no noso propio ámbito galego. O responsable do volume, demostrando con iso unha profunda familiaridade co autor escolmado, aduce para explicar que aínda non se corríxise ese descoñecemento diferentes motivacións, entre as que salienta a ignorancia non pouco acostumada sobre a nosa historia, a suma discreción da actividade levada a cabo por Plácido R. Castro despois da Guerra Civil, o carácter seu case nada propenso á proxección pública ou, en fin, o feito de que adoitase abordar temas de elevado rexistro que raramente podían chegar á inmensa maioría.

Vertidos debidamente ó galego por un nutrido equipo de colaboradores, os artigos xornalísticos que integran a escolma tratan, como antes se anunciou, de asuntos moi variados, e por esa razón Xulio Ríos decidiu agrupalos, con acertado criterio, en cinco series coherentes que responden aos seguintes epígrafes: “Democracia e nacionalismo”, “Irlanda e celtismo”, “Acción exterior de Galicia”, “Progreso e identidade” e “Sobre literatura e traducción”. Tódolos textos contribúen, sen dúbida, a comprender a profunda simbiose de galegitude e internacionalismo que tan ben encarnou Plácido R. Castro, en todas as angueiras nunca permanecendo na descansada contemplación e si de modo decidido entregándose, ó menos con anterioridade á Guerra Civil, ó activismo máis fecundo.

Por moito que estean repletos de atractivo os textos restantes, aquí e agora, emporiso, e como non deixará de ser moi comprensible, o que interesa en medida especial é a derradeira serie referida, é dicir, “Sobre literatura e traducción”, xa que non en van Plácido R. Castro é por méritos de seu, amais

de traductor brillante, un dos máis ricos pensadores sobre a traducción que deu Galicia en toda a súa historia. Por certo, débese dicir que, á vista deste papel tan relevante que hai que asignar a Plácido R. Castro, cabe só xulgar de axeitadísimo que se considere, en tanto un dos principais obxectivos concretos da súa Fundación, a acción de favorecer as traducións ó galego, sobre todo desde a lingua inglesa, tendo en conta que foi este o idioma de partida da maioría das versións que el fixo.

Malia o dito no parágrafo antecedente, como tarefa previa á análise dos textos que forman parte do conxunto “Sobre literatura e traducción”, é conveniente prestar atención, aínda que se faga unicamente por riba, a algún outro artigo de importancia, por razóns que logo se han ver, pertencente ás demais series. É o caso por exemplo do texto titulado “¿Cosmopolitas o *castellanos de imitación?*”, dado á luz por primeira vez en *El Pueblo Gallego* o 15 de setembro de 1928, que contén notables connotacións traductolóxicas mesmo aparecendo incluído no epígrafe “Progreso e identidade”, con ese nome unha sección, sexa dita a verdade, un pouco vaga de máis. Neste artigo, cheo de intelixencia e paixón en doses iguais, Plácido R. Castro dá contundente resposta a Johan Carballeira, bo xornalista certamente, mais só iso pese a que nos últimos tempos se estea a tentar canonizalo, non sempre por causas artísticas, como representante sobranceiro da poesía galega nova do primeiro tercio do século XX.

O mencionado Johan Carballeira, que de maneira abraiante chegou a bautizar co título *Cartafol* un seu futuro libro de poesía, que non chegaría a aparecer nunca, mesmo case antes de ofrecer solto ós lectores o seu segundo poema escrito, publicara nas planas tamén de *El Pueblo Gallego* unha restra de xuízos displicentes sobre o galego, moitos do teor deste que a seguir se transcribe:

Seamos francos. No nos engañemos muchas veces, con la hipocresía de una pose. Pulsemos el ritmo de la realidad y convengamos en que cátedras de las grandes lenguas extranjeras nos reportarán un mayor porcentaje de beneficios que lingüísticas disertaciones en galaico romance. Cultivemos en el campo puramente estético cada día más la votiva flor de nuestra vernácula fala. Todo aquel que la sienta —la lengua gallega es hoy la única saudade de los gallegos— vacíe en su propia arcilla el prolífico ardor de su fantasía. Pero pretender a esta hora en que nuestra atención se maquille con todos los colores del mapa darle trascendencia y sentido políticos a este idioma tan lejos de la ordinaria gimnasia mental del pueblo, nos parece perder el tiempo.

Con respecto á cumprida réplica que Plácido R. Castro lles espetou ós comentarios de Johan Carballeira, a cal aconséllase con encarecemento lela

integralmente na escolma preparada por Xulio Ríos, arestora repárese tan só nesta estimación ben certa:

As características do noso país e da nosa raza foron modificando o latín –idioma cosmopolita– ata convertelo no galego –idioma noso. O feito de ser unha creación do noso pobo é unha razón que abonda para que o galego sexa para nós a lingua máis importante do mundo. Se o cultivamos chegaremos a comprendernos e a expresar as nosas ideas, moito máis importantes para nós que as dun filósofo alemán ou un novelista ruso. (...). Tamén é verdade que a difusión do noso idioma é pequena. Pero quen valore os idiomas segundo a súa difusión ou a súa utilidade práctica pensa cun criterio de emigrante.

A serie “Literatura e traducción”, que vai centrar, como antes se apuntou, a presente recensión, recolle cinco artigos publicados inicialmente en castelán en diferentes tribunas, e todos presentan unha cronoloxía que cadra, con bastante exactitude, co grao relativo de normalidade que a vida de Plácido R. Castro acadou desde a súa incorporación como profesor de inglés, no ano 1956, ao claustro do Instituto Laboral de Vilagarcía de Arousa –ata hai pouco Calvo Sotelo, chámase hoxe Castro Aobre. De tales artigos, a falta dunha análise máis exhaustiva que nestas liñas é imposible facer, cómpre resaltar en primeiro lugar o titulado “Christina Rossetti”, no que se ofrecen versións de cinco poemas seus, os cales se xustifican pola circunstancia de que esta escritora inglesa depara varias coincidencias vitais e literarias con Rosalía:

A fonda tristura que se reflicte na exquisita musicalidade dos versos de Christina Rossetti, a gran poetisa inglesa do pasado século, fai inevitablemente xurdir no espírito do lector galego a lembranza da nosa Rosalía Castro. (...). Mais as semellanzas entre estes dous espíritos femininos atormentados danlle un carácter de irmandade no sufrimento que abonda para xustificar o intento de facer chegar ós oíntes galegos, nas mostras da súa obra que seguen, un pouco, o que a traducción permita, do tristeiro encanto da poesía de Christina Rossetti...

Igualmente é destacable o artigo “Laios gaélicos”, que incorpora traducións de textos nesta lingua de tres poetas irlandeses –Egan O’Rahilli, Raftery e Seamus Cartan– feitas a partir das respectivas traducións inglesas de James Stephens, Douglas Hyde e Lady Gregory. O artigo “O galego é outro idioma”, por outra banda, non resulta tampouco prescindible, xa que de maneira resolta se razoa aquí o convencemento de que a traducción dun texto ó castelán non impide que ese mesmo texto mereza lexitimamente a correspondente traducción ó galego:

Pero, en fin, do que se trata é de se unha traducción ó castelán debe ser unha barreira infranquable para que a mesma obra –novela, peza teatral, poema– atope un audaz que ose traducila ó galego.

Non é doado a propósito desta escolma xornalística reprimir o desexo, polo demais pracenteiro e asemade didáctico, de lembrar outras reflexións de Plácido R. Castro en volta da traducción, non recollidas no volume descrito, as cales non fan máis que ratificar, como non podía deixar de ocorrer, o peso específico que o autor posúe no eido traductolóxico galego. É o que acontece, por exemplo, co artigo “El teatro gallego”, que apareceu en *El Pueblo Gallego* o 9 de febreiro 1927 a partir dun artigo previo, de igual asunto, publicado no mesmo xornal, co título “Sobre las orientaciones de nuestro teatro”, por Antón Villar Ponte. Plácido R. Castro, de quen o fundador da Irmandades da Fala dixera que se trataba de «un espíritu gemelo del mío de esos que se saludan desde lejos», nesta ocasión defende a necesidade de que, diante da carencia dun teatro galego digno de tal nome, a dramaturxia irlandesa fose, mediante o exercicio da traducción, unha fonte moi susceptible de servir como modelo. Crearíase así entre nós un *Teatro da Arte* ó xeito do *Abbey Theatre* de Dublín, posto que, conforme con clareza se subliña, dificilmente o teatro castelán podía erixirse daquela en obxecto de imitación:

El teatro castellano tiene muy poco que enseñarnos. Acaso nos pueda dar algunas lecciones de técnica, pero la faceta distintiva de nuestro arte ha de ser inevitablemente la fantasía, la imaginación, el misterio. Y nada de esto encontraremos en el drama de Castilla.

É moi sensato pensar, a partir desta proposta, que debeu de ser neste momento preciso cando Plácido R. Castro e Antón Villar Ponte comezaron a concibir o proxecto de traduciren dúas pezas de W. B. Yeats, *The Land of Heart's Desire* e *Cathleen Ni Houlihan*. No ano 1935 acabaría ambas saíndo do prelo, baixo o selo editorial de Nós, respondendo ó título común *Dous folk-dramas de W. B. Yeats*, cun deseño de Castelao na cuberta que representaba dúas caretas, a do riso e a do pranto, e cunha breve nota explicativa na que constaba o seguinte: “Vertidos á língoa galega directamente do inglés por Plácido R. Castro e os irmáns Vilar Ponte, con licencia do autor”.

Faise adecuado evocar cómo os tradutores explican, en candanseus limiares, que a súa escolla textual se xustificaba, por unha parte, polo feito de que Yeats podería ser un pulo notable para o teatro galego –o mesmo Antón Villar Ponte tentara un ano antes dar exemplo, en calidade de autor, e xa non de traductor, coa obra *Os evanxeos da risa absoluta (anunciación do Antiquixote)*– e, por outra, pola conveniencia de mostrar de qué maneira o teatro irlandés conseguira, a partir sobre todo da súa identificación coa cerna

do celtismo, o envexable creto do que gozaba no tempo. Véxase este anaco tirado do prólogo que Plácido R. Castro asinaba en *Dous folk-dramas de W. B. Yeats*:

Podíanse ter escollido para iniciar unha serie de traducións ao galego das millores obras do teatro irlandés, pezas cecais máis teatraes e máis inmediatamente adaptadas á nosa escea que estes dous folk-dramas de William Butler Yeats. Pareceulles, porén, aos tradutores que tiña fondo intrés escomenzar con elas porque, alén do seu outo valor artístico, teñen tamén no desenrolo do teatro irlandés a siñificación engadida que lles concede a súa prioridade. (...) As obras dramáticas de Yeats, cheas ao mesmo tempo de poesía e de realismo, mataron para sempre ao tradicional *irlandés de escenario*, cuyo humorismo e simpatía servían de capa para perpetuar, da maneira máis insidiosa, unha falsa interpretación do pobo irlandés. E todos estes aspectos teñen unha relación tan estreita co probrema da evolución do noso propio teatro, que o sucedido en Irlanda fai máis de trinta anos, encerra hoxe para nós leccións de extraordinario valor, que xustificarian a tradución d-istas dúas pezas, si non foran xa merescentes de ser coñecidas entre nós pol-o seu propio valor artístico.

A fin de complementar esta breve aproximación á faceta de Plácido R. Castro como figura senlleira da tradución galega, correspondería aínda traer á memoria o que quizais foi o episodio de maior transcendencia pública da súa actividade neste campo. Estase a facer referencia á máxina distinción que coas súas versións de dez poetas ingleses acadou, compartida con Lois Tobío e Florencio Delgado Gurriarán, no premio que a Federación de Sociedades Galegas convocara no ano 1946 en Buenos Aires, co gallo da celebración do vixésimo quinto aniversario da súa fundación. Das traducións que Plácido R. Castro realizara afirmaba entón, a través das ondas da BBC, Salvador Lorenzana:

Fixo Plácido Castro, aquí, unha interesante laboura como traductor e como antólogo. Puxo na tarefa, sensibilidade, finura de xuício e bó gusto. Puxo alma de poeta, a ardencia de quen sinte e fai súa, a poesía do orixinal; de quen percura conservar o seu tono, a súa altura e a súa densidade.

A este propósito, cómpre sinalar que no volume que recolleu os textos dos tres tradutores galardoados, publicado pola Editorial Alborada en 1949, figura un “Limiar” sen nome ó pé, mais que podería moi ben estar asinado por Plácido R. Castro –o autor real é Arturo Cuadrado– en razón principal-

mente do acerto co que describe o beneficio que achegan as creacións artísticas foráneas, logo de postas axustadamente en galego, á potencialidade máis plena do idioma:

A nosa língoa acaróbase, asina, a outras línguas e literaturas e d'este contaito estreito somente ben lle pode vir. Os ares d'afora limpan, refrescan, renovan. A vos de Galicia ten que se ouvir no mundo e as do mundo en Galicia. Máis alén d'este senso profundo e universal, unha razón máis concreta e propincua aconsella promover este xeito de labouras i-ela é a grande importancia que garda pr'o rexurdimento da nosa fala. Non hai máis xurdia e froitosa discipriña pra unha língoa e pra un escritor que o ter que arranxar nova forma aquecente e vernácula â intensa cárrega d'esprito d'un nobre poema estrano. (...)
O estranxeiro ven a gañar carta de cidadanía. O alleo é agora noso.

Neste sucinto repaso das relacións de Plácido R. Castro co feito traductor non hai que deixar acantoadas, nin moito menos, as súas versións de Christina Rossetti, xa antes mencionada por mor dun dos artigos escolmados por Xulio Ríos, dedicado a esta autora. Non foron poucas as traducións que cabe rexistrar de Plácido R. Castro sobre poemas seus, do que é boa mostra a colectánea *Mostras da poesía de Christina Rossetti*, editada en 1997 pola súa familia, ben como o artigo "Seis mostras da poesía de Christina Rossetti", inserido nas páxinas da revista *Grial* en 1982. Unha vez máis, xorde nas liñas desta última entrega o pensamento da estreita afinidade existente entre a escritora inglesa e Rosalía, que en última instancia xustificaría o acto da súa tradución ó galego en tanto xeito de lexitimación, desde a prestixiosa exterioridade que simbolizaba un sistema literario central como o inglés, dun modelo poético preclaro no sistema literario receptor, con seguranza de febleza meirande con relación a aquel. Aténdase, nese sentido, ás seguintes palabras de Plácido R. Castro extraídas do artigo antes citado:

Desde que hai moitos ano lín por primeira vez os musicais e melancólicos versos da poetisa inglesa Christina Rossetti –tantas veces relidos– permaneceu no meu esprito a sensación da súa irmandade, no máis íntimo, coa nosa Rosalía de Castro. Algún día agardo escribir delo con maior extensión da que permite esta circunstancia. Agora, tras uns breves comentos, quixera somente ofrecer uns cantos exemplos representativos, en versión galega, da obra poética de Christina Rossetti, pra que poda apreciárese esta identidade dos seus sentimentos cos que expresou a nosa poeta nos seus inesquecibles versos.

En fin, nesta sucesión de comentarios verbo de Plácido R. Castro como traductor e traductólogo tampouco é aconsellable arrecantar, xa como

derradeiro exemplo, a súa versión das *Rubáiyát*, do poeta persa Omar Khayyám, que xa no ano 1974 foron cualificadas por Darío Álvarez Blázquez nos termos seguintes, pese a que non deixaban de ser unha tradución doutra tradución, a respectiva de Edward Fitzgerald:

Por eso foi quen de facer unha fermosa tradución dos *Rubaiyat* de Omar Khayyam a traveso da versión inglesa de Fitz Gerald. Eu coido podere afirmar que Castro fixo da versión do gran traductor inglés outra versión persoal chea de arte e de emoción propias.

Os froitos do traballo de Plácido R. Castro pondo en galego as *Rubáiyát* apareceron inicialmente en *Grial*, e catorce anos máis tarde publicaríao de novo, en edición bilingüe anglo-galega, Antonio R. de Toro Santos. Do valor das reflexións que esta actividade espertou en Plácido R. Castro, realmente moi complexa pola extrema condensación que esixe a curiosa estrutura métrica das *rubáiyát*, pode ser moi representativo este xuízo acerca das características da súa tradución:

Tentouse nesta versión galega conservar no esencial e posible a semellanza coa forma e rima das cuartetos inglesas. Inda que, naturalmente, dadas as características das dúas falas, teña que ser o verso galego máis longo que o inglés. Tampouco quixen someterme por enteiro á escravitude dun literalismo absoluto. Hai, aquí e aló, contadas e pequenas omisións dunha e doutra verba, algún lixeiro cambio para acomodar mutuamente contido e forma. Mais coido que non existe infidelidade apreciable nin ó léxico nin ó significado do texto inglés. Hai, inevitablemente, a perda de moito do brillo e elegancia da incomparable versión de Fitzgerald, mais quixera pensar que o don da nosa fala para expresar o fondo espírito saudoso, irónico e escéptico do orixinal que tan atrevidamente tomei por modelo, poida compensar en parte as miñas deficiencias.

Longa de máis foi a volta, se cadra, que se deu para pór de manifesto o aprecio que merece esta excelente escolma xornalística de Plácido R. Castro, tan ben disposta por Xulio Ríos. O percorrido que se enfiou nas liñas antecedentes deste comentario descúlpese, en todo caso, en nome do protagonista auténtico do volume descrito, a reivindicación do cal, na súa plural dimensión, segue a ser necesaria sen que todos os esforzos que se teñan feito nesa dirección sexan, de momento, aínda sobrados. Con relación ó relevo de Plácido R. Castro, particularmente, para a historia da tradución en Galicia, débese dicir xa como peche que poucos nomes en tanta cantidade xuntaron feitos e ideas, e con tanto tino, sobre a experiencia de trasladar un texto

dunha cultura a outra. Para se decatarse diso, agora sen máis rodeos e atallando, léase tan só este testemuño que a seguir se transcribe, de ampla xenerosidade, que procede precisamente do prólogo que Plácido R. Castro antepuxo ás súas *rubáiyát* galegas:

Eu quixera ter a ilusión e a esperanza, e con elo sentírame plenamente satisfeito, e compensado da mestura de ledicia e tormento que é a traducción de un texto amado, se nestes modestos versos galegos tivese ficado un pouco, inda que non fose máis que un reflexo, da beleza do orixinal, ou mellor cabería dicir, neste caso, dos orixinais. Tan sequera o suficiente para que algún lector galego puidese experimentar algo da emoción que eu sentín, hai máis anos dos que quixera contar, cando por primeira vez tiven nas mans estas *Rubáiyát* de Omar Khayyám e de Edward Fitzgerald.

Xosé Manuel Dasilva
Universidade de Vigo